

ТОМ СОЕР — ДЕТЕКТИВ

Хоч якими дивовижними видаються пригоди, викладені в цій повісті, але я їх не вигидав, навіть публічне зізнання підсудного — дійсний факт. Усі деталі я взяв з давньої шведської кримінальної справи, змінив лише імена героїв, а місце подій переніс до Америки. Ще додав кілька епізодів, та тільки один чи два з них справді суттєві.

М. Т.

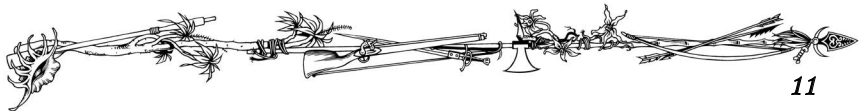
РОЗДІЛ I

ТОМ I ГЕК ДІСТАЮТЬ ЗАПРОШЕННЯ

Це сталося навесні, здається, наступного року після того, як ми з Томом Соером визволили нашого старого негра Джима, коли його, як біглого раба, було спіймано й припнуто ланцюгом на арканзаській фермі Сайласа, Томового дядька.

Помалу відтавала земля, у повітрі повіяло теплом, з кожним днем наближався той щасливий час, коли можна буде бігати босоніж, бавитися в крем'яшки, гуляти в цурки й ганяти обруча, запускати повітряного змія, а там не за горами — таке довгождане літо, коли нарешті можна купатися. Під цю пору не знайдеш жодного хлопчиська, який би не нудьгував і не лічив дні до того літа. Нараз зігхаєш, нудьга посідає тебе, вже й сам не розумієш, що з тобою коїться. Не можеш знайти собі місця — нидієш, роздумуєш про щось і понад усе мрієш усамітнитися десь на пагорбі чи на узліссі, сидіти там не рухаючись, милуватися широкою Міссісіпі, що пишно несе свої хвилі-води ген-ген на багато миль, туди, де ліси оповиті легким серпанком. І все навкруги таке величаве, що здається, ніби всі ті, кого ти любиш, повмирали, і самому тобі теж хочеться вмерти й пощезнути навіки.

Ви, напевно ж, знаєте, що це таке? Це весняна хандра. Ось як це зветься. Коли ця недуга спіткає вас, ви втрачаєте здатність розуміти, чого саме хочете, при цьому серце просто розривається від різних бажань. Здається, що найбільше вам хочеться по-

їхати: податися звідси геть, із цих обридлих до нудоти місць, які ви бачите день у день; вас просто-таки пориває поїхати, щоб побачити бодай щось нове. Загалом вам хотілося б помандрувати по світу, вас ваблять далекі країни, що завжди здаються такими загадковими, незвичайними й романтичними. Якщо ж у вас немає такої змоги, то ви раді будете й тому, щоб поїхати хоча б деінде, і вже за те дякуватимете долі, що вам це вдалося.

Так-от, нас обох — мене і Тома Соєра — долала найважча форма цієї хвороби. Одначе Том розумів, що в нього не вийде бодай кудись утекти, бо тітка Поллі, як він казав, пантрує за ним так пильно, що годі й мріяти про те, щоб покинути школу й байдикувати. Отож, кажу, у нас із Томом був кепський настрій, спричинений загостренням весняної хандрі. Якось надвечір, коли ми, сидячи на ганку, гомоніли про се про те, до нас вийшла тітка Поллі з листом у руці й сказала:

— Томе, тобі доведеться зараз же збиратися в дорогу та їхати до Арканзасу. Ти навіщось знадобився тітці Саллі.

З радістю я мало не підскочив. Я думав, Том зараз кинеться до тітки Поллі й задушить її в обіймах, а він, уявіть собі, залишився сидіти на місці, незворушний як скеля, і — ні пари з уст. Я трохи не заплакав, розізлившись, що через свою дурну поведінку він може втратити таку чудову нагоду. Адже все може зірватися, думав я, коли Том зараз же не скаже тітоньці, який він радий і вдячний, та він і далі сидів, поринувши в свої думки, поки я в розпуці вже не знав, що його вдіяти. Зрештою він — коли я вже ладен був застрелити його, якби міг, — незворушно промовив:

— Я дуже шкодую, тітонько Поллі. Даруйте мені, але цього разу в мене не виходить поїхати.

Тітка Поллі була така вражена його байдужим нахабством, що принаймні на пів хвилини забула язика в роті. Я ж, скориставшись паузою, штовхнув Тома ліктем і прошепотів:

— Ти з глузду з'їхав, чи що? Невже ми пропустимо таку чудову нагоду?

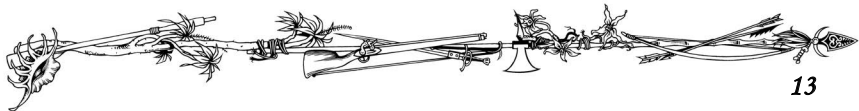
Проте Том — навіть тінь збентеження не промайнула його обличчям — ледь чутно відповів мені:

— Геку Фінне, невже, по-твоєму, я повинен показати їй, як палко бажаю поїхати звідси? Я певен, що тітка Поллі одразу почне вигадувати невідь-що, уявляти собі різні болячки і загрози, а відтак — перешкоди. Зрештою вона просто передумає. Не заважай мені, я сам упораюся. Я знаю, як зробити так, щоб вона мене відпустила.

Мені й на думку не спав такий варіант. Але Том мене переконав. Я вже звик до того, що Том Соєр найчастіше має рацію — у нього найсвітліша голова з тих, які мені траплялося бачити. Він завжди знає, що робить, і готовий до будь-яких несподіванок.

Коли тітка Поллі нарешті стямилася й здобулася на слово, вона накинулася на Тома, мов шуліка на курча:

— Чи ви чули таке — даруйте йому?! У нього не виходить! Ні, це просто годі витримати! Та як ти можеш так розмовляти зі мною! Зараз же вставай і йди ладнайся в дорогу. І якщо ти ще хоч раз заїкнешся про те, що вибачаєшся, бо тобі щось не хочеться робити, то я тобі різкою негайно і віддячу, і подарую!

Ми з Томом пішли в дім виконувати її наказ. А Том, піднімаючись східцями, ще й скиглив, удаючи, що йому болить, бо тітка Поллі таки легенько дзизнула його по голові своїм наперстком. Зайшовши до Томової кімнати нагорі, ми одразу кинулися обійматися один з одним. Том почувався щасливим, адже попереду чекала захоплива мандрівка, і зараз же сказав мені:

— Я певен, що тітонька Поллі ще до нашого від'їзду передумає відпускати мене, але не знатиме, як дати собі раду, а гордість не дозволить їй відмовитися від свого слова.

Том спакував усі свої речі за десять хвилин, звісно, крім тих, що їх мали скласти тітка Поллі та Мері. Потім ми почекали ще хвилин з десять, давши тітці Поллі час остаточно заспокоїтися і знову полагіднішати. Том пояснював, що коли тітонька не дуже сердита, то їй досить близько десяти хвилин для заспокоєння, а коли її доїсти до печінок або розпекти до білого жару, от як цього разу, то бажано дати їй охолонути бодай двадцять хвилин. Нам було страшенно цікаво дізнатися, що ж написано в листі, тож, витримавши часу скільки було треба, ми спустилися вниз.

Тітка Поллі сиділа, заглибившись у похмурі роздуми. Лист лежав у неї на колінах. Ми посідали поруч, і вона мовила:

— У листі написано, що у них виникли якісь неприємні проблеми, тож вони сподіваються, що ви удвох зможете допомогти їм розвіятися і «заспокоїтись», як вони пишуть. Можу собі тільки уявити оте ваше з Геком Фінном «заспокоювання» їх! Є там у них один сусіда, на ймення Брейс Данлеп. Три місяці поспіль він залицявся до їхньої

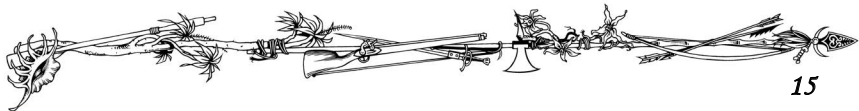

Бенні, доки вони нарешті цілком відмовили йому, сказавши, щоб облишив свої наміри просватати їхню дочку. Той Данлеп відтоді озлився на них, і це їх вельми непокоїть. Гадаю, вони вважають, що він із тих, з ким краще не псувати відносини, й тепер намагаються будь-що повернути його прихильність до себе. Вони навіть найняли того марного трутня, його брата, собі в помічники, хоча це не по їхніх грошах і взагалі він їм не потрібен. Ви знаєте, хто такі ці Данлепи?

— Вони мешкають за милю від ферми дядька Сайласа й тітки Саллі. У тих місцях усі ферми розташовані приблизно за милю одна від одної. Брейс Данлеп — найзаможніший фермер в усій окрузі, і в нього сила-силенна негрів. Він тридцятишестирічний бездітний удівець. Страшенно пишається своїм багатством, полюбляє всіма командувати, тож усі його трохи побоюються. Мені здається, він такої високої думки про себе, що варто йому тільки захотіти, як кожна дівчина зараз же радо погодиться вийти за нього заміж. Тож його напевно мала розлютити відмова Бенні. Адже Бенні удвічі молодша за Данлепа, і вона така мила й гарненька — та ви це й самі знаєте. Бідолашний дядько Сайлас, сумно навіть уявити, з чим йому доводиться миритися; йому й так нелегко живеться, а він ще мусить догоджати Брейсові й платити за роботу його ледачому братові, Юпітеру Данлепу.

— Юпітер — що це за ім'я таке? Звідки воно взялося?

— Та то таке прізвисько. Здається, його справжнє ім'я всі вже давно забули. Зараз тому Юпітеру двадцять сім, а своє прізвисько він дістав, коли вперше вирішив скупатися разом з ватагою хлопчач-

ків. Коли він роздягнувся, учитель помітив у нього над коліном велику, як десятицентову монету, коричневу родиму цятку, навколо якої було ще чотири менші родимки. Учитель порівняв їх з Юпітером та його супутниками.

Хлопчакам це здалося дуже смішним, і відтоді всі його дражнять Юпітером. Ось так з'явилося це прізвисько. Він гінкий на зріст і сильний хлопець, добродушний, але разом з тим ледацюга, хитрун і богуз. У нього довге червоно-руде волосся, а борода не росте. Бідний як руда миша, тож Брейс зневажає його, утім харчує і вдягає у свої недоноски. А взагалі у Юпітера був ще один брат — близнюк.

— А який він, цей близнюк?

— Він зник приблизно сім років тому, а взагалі подекують, що був він точною копією Юпітера, до того як пропав безвісти. Коли він мав років дев'ятнадцять-двадцять, його спіймали на крадіжках і запроторили до в'язниці, з якої він утік ніби десь на північ і там пощез. Спершу ходили чутки, ніби він краде і грабує, як давніше, але відтоді минуло вже багато часу. Зараз кажуть, що його вже й живого немає. У будь-якому разі про нього дуже давно нічого невідомо.

— А як його звали?

— Джеком.

Усі надовго змовкли, тітка Поллі знов глибоко замислилася. Потім сказала:

— Найбільше тітку Саллі непокоїть і турбує те, що цей Юпітер постійно виводить з рівноваги дядька, до сказу його доводить.

Том був дуже здивований, та і я теж не повірив.

— До сказу? Дядька Сайласа? Я не можу в це повірити! Тітонько, ви, мабуть, жартуєте! Невже

дядько взагалі здатний дратуватися чи гніватися на когось?

— Проте з листа тітки Саллі зрозуміло, що дядько часом просто шаленіє через того Юпітера. Іноді аж так, що ладний, здається, стукнути хлопця.

— Тітонько Поллі, це годі собі й уявити. Хіба дядько Сайлас може когось образити? Він же — сама святість, ніколи й мухи не зачепить.

— Хай там як, а тітка Саллі дуже вболіває за дядька. Вона пише, що Сайлас ніби сам не свій став — не тямить, що чинить, через ці постійні скандали.

Усі сусіди теревеняють про це і, звісно, перетирають на зубах того бідолашного дядька Сайласа, адже він як проповідник взагалі не має права не те що лаятися, а й сваритися. Тітка Саллі нарікає в листі, що він вимушений через силу читати свої проповіді парафіянам, так йому соромно; крім того, усі тепер набагато гірше до нього ставляться і вже не так люблять і поважають його, як раніше.

— Як усе це дивно чути! Ви ж чудово знаєте, тітонько Поллі, що дядько Сайлас завжди був таким добрим, неуважним, простакуватим диваком — коротенько кажучи, втіленням ангельської вдачі! Навіть здумати не можу, що з ним могло статися.

РОЗДІЛ II

ДЖЕК ДАНЛЕП

Наша подорож до тітоньки Саллі й дядечка Сайласа виявилася дуже вдалою. Нам пощастило проплисти усією Верхньою і Нижньою Міссісіпі, навіть не пересідаючи в Сент-Луїсі, аж до Арканзасу, де була ферма дядька Сайласа. Це насправді майже тисяча миль. Просто нам трапився пароплав, що прямував з півночі до якоїсь невеликої луїзіанської річечки.

Можна сказати, що на пароплаві панувала нудезна нудьга: пасажирів було мало, та ще й підібралися самі підстаркуваті або й зовсім старі, які уникали товариства навіть одне одного, всю дорогу понуро дрімали, і ми навіть не чули, щоб вони балакали між собою.

Пароплав час від часу сідав на мілину, на те, щоб вибратися ним з верхоріччя, було згаяно аж чотири дні. Проте ми, звісно ж, знайшли для себе розвагу навіть у такому скорботному оточенні — хіба може бути нудно хлопчикам-мандрівцям, та ще в такій далекій дорозі!

Від самого початку подорожі ми з Томом помітили, як стюард відносить їжу до сусідньої з нами каюти, і вирішили, що там, найімовірніше, пливе якийсь хворий пасажир. Нарешті ми, тобто Том, спиталися про нашого сусіда у стюарда. Той сказав нам, що в цій каюті дійсно перебуває чоловік, але аж ніяк не хворий.

— Як це, хіба він не хворий?

— Я не знаю, може, й хворий. От тільки, здається мені, що він просто вдає із себе хворого.

— Ви певні цього?

— Якби він аж так зле почувався, то іноді роздягався б, еге ж? А він завжди вдягнений і навіть чобіт ніколи не скидає.

— Справді? І навіть коли лягає спати?

— Так, спить він теж у чоботях.

Ви ж знаєте, що Тома Соєра і хлібом не годуй, тільки дай йому розгадати якусь таємницю. Якщо ви нам обом — йому й мені — запропонуєте водночас розгадати таємницю чи з'їсти шматок пирога, то вам не доведеться говорити, щоб ми вибрали те чи інше. Вибір буде зроблено сам собою. Я, безперечно, зараз же виберу пиріг, а Том обов'язково накинетесь на таємницю. Адже всі люди різні. Насправді це тільки на краще. Ось чому Том почав уточнювати деталі у стюарда:

— А як звуть пасажира?

— Філіпс.

— А де він сів на пароплав?

— Здається, в Александрії, в Айові.

— А як ви гадаєте, що він таке затіяв?

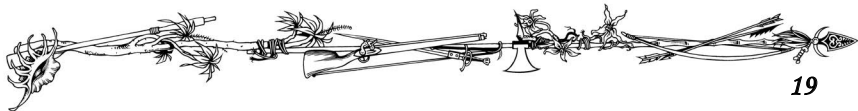
— Я не знаю... Я про це особливо не замислювався.

Я подумав про стюарда: ось іще одна людина, яка, очевидячки, віддасть перевагу пирогу.

— А ви не помітили нічого незвичайного? У його поведінці чи в словах?

— Та ні, ніби нічого. Хіба тільки те, що він якийсь заляканий, та ще — двері його каюти завжди замкнені, і вдень, і вночі. А коли постукаєш до нього, то він спершу крізь шпарку подивиться, хто прийшов, і тільки після того відчиняє.

— Он як! Це справді дуже цікаво! Мені б так хотілося побачити його. Послухайте, а що, як ви

наступного разу принесете йому обід, і відчините двері дужче, і...

— Ні, з того нічого не вийде, бо він завжди ховається за дверима. Отже, про таке й не мрійте, нічого не вийде.

Том трохи подумав і запропонував нову ідею:

— А якщо спробувати інакше? Ви позичите мені вашого фартуха і дозволите, щоб я сам відніс йому вранці сніданок. За це я дам вам двадцять п'ять центів.

Стюард зрадів такій пропозиції, але за умови, що старший стюард не заперечуватиме. Том сказав, що він про все домовиться зі старшим стюардом, і той справді був не проти, щоб ми вдягли фартухи й віднесли сніданок.

Вночі Том майже не спав, так йому не терпілося пробратися в каюту нашого сусіда і викрити його; він увесь час губився в гадках, снував різні припущення, що, як на мене, було геть зайвим. Якщо ви скоро про все й так дізнаєтеся, нащо сушити собі голову припущеннями і витрачати порох даремно. Я, навпаки, чудово виспався, сказавши собі, що мені байдуже до таємниці цього загадкового Філіпса, хай хоч ким він виявиться.

Зранку ми з Томом, повтягавши на себе фартухи стюардів, узяли кожен по таці зі сніданком, і Том постукав у двері Філіпсової каюти.

Ледь прочинивши двері, наш сусід упустив нас досередини і миттю зачинив їх. О Господи! Побачивши його, ми ледь не повипускали з рук наші таці зі сніданком, а Том пробурмотів:

— Юпітере Данлеп! Як ви тут опинилися?

Чи варто дивуватися, що спершу наш сусід остовпів з подиву. У першу хвилину він ніби не знав,

злякатися йому чи зрадіти, а можливо, і те й інше разом, але потім, здається, все-таки вибрав останнє — його щоки ледь порожевіли, хоча спочатку він пополотнів як смерть.

Він сів снідати, й ми потроху розговорилися з ним.

— Тільки я не Юпітер Данлеп, — промовив він. — Я вам зараз скажу, хто я, якщо ви дасте слово тримати язика за зубами. Правду кажучи, ніякий я й не Філіпс.

Тут Том сказав:

— Ми, звісно ж, дамо слово, що мовчатимемо, але якщо ви не Юпітер Данлеп, то можете навіть не пояснювати, хто ви.

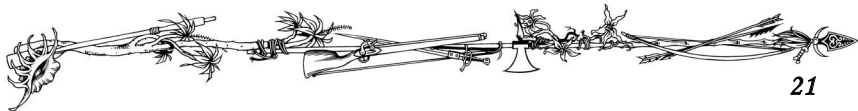
— Це ж чому?

— А тому, що коли ви не Юпітер, то, виходить, ви — його брат-близнюк, тобто Джек. Ви просто викапаний Юпітер.

— Еге ж, правда твоя, хлопче. Я таки справді Джек. Тільки ти мені скажи, звідки ти нас, Данлепів, знаєш?

Том усе розповів йому про наші торішні літні пригоди на дядьковій фермі. Тільки-но Джек зрозумів, що ми знаємо його сім'ю й багато чули про нього самого, він припинив критися і далі розмовляв з нами цілком відверто. Не соромлячись, він зізнався нам, що був грабіжником, і що не припинив грабувати й дотепер, і, безсумнівно, краситиме до кінця своїх днів. Він сказав, що, звісно ж, усе його життя сповнене небезпеки, і...

Несподівано він замовк, похилив голову і до чогось прислухався. Ми обидва також мовчали, і кілька секунд у каюті панувала глибока тиша, лише було чути, як риплять дерев'яні перего-

родки пароплава і постукує у своєму відсіку механізм машини.

Потім ми з Томом як могли заспокоювали Джека історіями про його рідних, про те, як Брейсова дружина померла три роки тому, як Брейс хотів одружитися з Бенні, а та не погодилася; як Юпітер найнявся на роботу до дядька Сайласа і як він увесь час свариться з ним; врешті-решт Джек розслабився і навіть почав потроху сміятися.

— Ех, чорти б мене побрали! — сказав він. — Як же приємно — слухати усі ці плітки, зовсім як колись! Я нічого не знаю про дім уже понад сім років. А про мене що вони розказують?

— Хто?

— Ну, сусіди й родичі.

— А вони ніколи про вас нічого не кажуть. Так, хіба що вряди-годи згадають випадково ваше ім'я.

— Чорт! — здивовано вигукнув Джек. — Чому ж вони не говорять про мене?

— Мабуть, тому, що вони вже дуже давно вважають вас покійником.

— А ви правду кажете? Можете забожитися? — промовив Джек, навіть схопившись із місця від збудження.

— Слово честі. Усі фермери переконані, що ви давно померли.

— Тоді я врятований! Йй-богу, я врятований! Я можу повернутися додому. Вони мене сховають і врятують. А ви нікому нічого не розказуйте. Дайте слово, що ви ніколи-ніколи мене не видасте. Хлопці, ну пожалійте мене, нещасного, гнаного і вдень і вночі, я ж бо навіть на вулицю спокійно вийти не можу. Я ж бо ніколи не заподіяв вам жодного зла, і не заподію, присягаюся! А ви, ви...

Пообіцяйте, що ніколи не розкажете нікому про мене і допоможете мені подбати про порятунок.

Звісно ж, ми пообіцяли; навіть якби на його місці був собака, ми б не відмовили йому. А він, бідолаха, аж не тямився від щастя й не знав, як висловити свою вдячність, здавалося, він був готовий задушити нас у своїх обіймах.

Ми знову теревенили про се про те, а Джек тим часом дістав маленьку валізу, попросив нас відвернутися, доки він відчинить її. Ми послухалися, а коли він дозволив нам дивитися, то побачили його цілковите перетвілення. Тепер це був вусатий незнайомиць у синіх окулярах і зі справжнісінькими каштановими бакенбардами. Він змінився так разюче, що навіть рідна мати не змогла б його впізнати. Цей незнайомий вусань спитав нас, чи схожий він тепер на свого брата Юпітера.

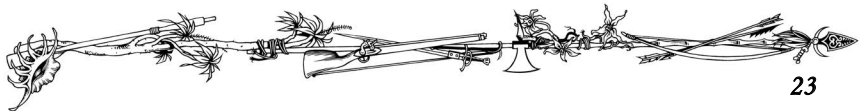
— Ні, — відповів Том, — зовсім нічого спільного, схоже тільки хіба що довге волосся.

— Добре, перш ніж приїхати до рідних, я підстрижуся коротко. Я зможу жити в них як чужий, адже якщо Юпітер і Брейс не видадуть мене, то сусіди ніколи не здогадаються. Як ви вважаєте?

Том подумав хвильку і мовив:

— Так, ми з Геком мовчатимемо, але ви ризикуватимете, якщо не мовчатимете. Тут існує хоча й невелика, та все ж небезпека. Я хочу сказати, що ваш голос достоту такий, як у Юпітера. І якщо ви не мовчатимете, то люди можуть звернути увагу на ваш голос, а потім згадають другого брата, який, за чутками, помер, і можуть припустити, що він, можливо, ховається під чужим ім'ям.

— Боже правий, який ти розумний хлопчина! — захоплено мовив Джек. — Ти маєш слухність.

Коли поруч буде хтось із сусідів, я прикинуся глухонімим.

— Якби я, не подбавши про безпеку, потрапив би додому... Втім, я й не збирався пробиратися туди. Я просто хотів знайти якесь зручне місце, де можна було б сховатися від шпиків, які скрізь шукають мене. Там я перевдягнувся б, загримувався б, і...

Раптом обличчя Джека Данлепа сплотніло, він кинувся до дверей, приклав вухо і почав прислухатися, важко дихаючи.

— Мені здалося, що за дверима зводять курок, — прошепотів він нам. — Боже мій, ну що за життя!

Відтак знеможено впав у крісло, витираючи з чола рясний піт, що миттю зросив йому лице.